

Салан Н. М., асистент кафедри теорії і методики музичної освіти
Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка, Україна

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ: КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

Проаналізовано стан дослідженості у науковій літературі проблеми формування умінь самоорганізації майбутніх вчителів музики. З'ясовано визначення понять професійної самоорганізації та компетентності особистості. Сформульовано визначення поняття «компетентність професійної самоорганізації». Виявлена взаємозалежність особливостей процесу фахової підготовки майбутніх вчителів музики та наявності в них умінь професійної самоорганізації.

Ключові слова: професійна самоорганізація, компетентність, майбутній вчитель музики, компетентнісний підхід в освіті.

Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. визначає, що головною метою є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, забезпечення високої якості освіти випускникам середньої та вищої школи. Сучасна освіта орієнтована на створення оптимальних умов для саморозкриття людини, усвідомлення власного значення та користі, прагнення до особистісного та професійного саморозвитку. Майбутній фахівець має володіти такими якостями, як ініціативність, здатність до самоорганізації та співробітництва, до роботи в групі, вміння оцінювати ситуацію, логічно мислити, здобувати й аналізувати інформацію. В процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики постає проблема ефективності засвоєння значного обсягу навчальних дисциплін мистецького та загальносуспільного напрямку. Як свідчить практика, більшість студентів не володіє раціональними прийомами самоорганізації і, як наслідок, теоретичні та практичні знання засвоюється безсистемно і мають тимчасовий характер.

Аналіз наукової літератури, дисертаційних джерел, теорії та практики вищої освіти свідчить про зростання інтересу до проблеми формування умінь самоорганізації особистості. Досить широко представлені роботи, спрямовані на вирішення проблеми самоорганізації у навчальній діяльності студентів вищих навчальних закладів (С. Котова, О. Ішков, Н. Дмитрієнко, М. Курнев, Л. Фалеева та ін.); у підготовці студентів педагогічних спеціальностей (С. Кулікова, Т. Новаченко, В. Філоненко, Н. Дуднік та ін.); у неперервній та післядипломній педагогічній освіті (В. Виненко, В. Арешонков, Н. Попова та ін.). Усі ці дослідження об'єднує те, що саме здатність до самоорганізації, незважаючи на вік студентів та спеціальність, яку вони обрали, є корисною і необхідною якістю особистості у вивченні фахових дисциплін.

Водночас, проблема формування умінь самоорганізації студентів музично-педагогічних спеціальностей розглядається не так широко і лише через призму інструментально-виконавської підготовки (В. Арюткін, Л. Лобова). Так, В. Арюткін, вивчаючи роль та значення формування здатності до самоорганізації, самоуправління і саморегуляції музичної діяльності майбутніх вчителів музики зазначає, що діяльність вчителя музики в загальноосвітній школі потребує відповідної професійної підготовки, удосконалення всіх сторін його особистості в процесі здобуття освіти, формування цілеспрямованості, наполегливості, витримки, розвитку спеціальних професійно-важливих якостей і саме в процесі спеціальної підготовки в умовах індивідуальних занять з виконавських дисциплін закладені невикористані резерви формування і розвитку зазначених якостей [1, 3–5]. Г. Ципін підкреслює: «Суть у тому, що в творчих професіях — відповідно до їх природи і специфіки — має значення не стільки навчання, скільки самонавчання. Не стільки освіта, навіть найблискучіша та всебічна, — скільки самоосвіта» [8, 25–26].

Л. Лобова, у своїй праці «Педагогічний вплив на процеси самоорганізації внутрішніх ресурсів студентів у процесі роботи над музичним твором» узагальнює, що навчання, засноване на принципах синергетики, можна розглядати як стимулююче або пробуджуюче навчання, як відкриття для себе або співпраця з самим собою та іншими людьми. Вивчення індивідуального і неповторного, визнання важливої ролі випадкових факторів, а звідси, — і непередбачуваності результату, багатоваріантність шляхів розвитку, обумовлена внутрішніми характеристиками системи, незворотність розвитку. Всі ці принципи синергетичного стилю мислення, вважає Л. Лобова, особливо доречні при розгляді проблем музичної педагогіки [5, 7–8].

Слід зазначити, що про необхідність формування умінь самоорганізації у майбутніх учителів музики, їх творчої самостійності та самовдосконалення творчого мислення наголошували у своїх працях такі науковці, як О. Апраксіна, Л. Арчажнікова, О. Рудницька, О. Олексюк, Л. Бочкарьов та ін. У той же час поняття «компетентність професійної самоорганізації» з'явилося лише нещодавно і мало розроблено. У результаті аналізу науково-педагогічної літератури стало очевидно, що проблема формування компетентності професійної самоорганізації у майбутніх учителів музики саме в процесі вивчення фахових дисциплін у спеціальних дослідженнях висвітлена недостатньо і вимагає подальшого вирішення.

Враховуючи актуальність формування компетентності самоорганізації майбутніх вчителів музики та не розробленість категоріальної сутності даного терміну, була визначена *мета* нашої статті — теоретично

обґрунтувати поняття «компетентність професійної самоорганізації» та визначити її місце в системі професійної підготовки майбутніх учителів музики.

У ході опрацювання наукових джерел було виявлено, що проблема самоорганізації особистості виникла на теренах загальнонаукової концепції самоорганізації та є похідною наукової парадигми — синергетики, яка досліджує самоорганізуючі системи. Людина як біосоціальна істота здатна до двох видів самоорганізації — біологічної та соціальної. Соціальна самоорганізація передбачає процес самопізнання, самовизначення, саморозвитку та самореалізації.

За Е. Трифоновим, поняття самоорганізація тлумачиться як процес, в результаті якого на основі іманентних властивостей структур і функцій даної системи самостійно, без зовнішніх керуючих впливів, створюється, відтворюється або вдосконалюється організація даної системи.

Самоорганізацію особистості Е.Трифонов розуміє як сукупність процесів забезпечення узгодженості детермінантів поведінки людини, її цілей, структур і функцій частин-систем людини, їх взаємодії. В результаті самоорганізації складаються оптимальні відносини відповідності (гармонія) між цими атрибутами індивіда, особистості, організму.

Самоорганізація відповідає трьохчастинній сутності людини. Це ієрархія: самоорганізація духовної сутності, самоорганізація психічної сутності, самоорганізація фізичної сутності. Всі ці процеси можуть здійснюватися разом як за участю свідомості, так і несвідомо.

Ефективність процесів самоорганізації залежить від того, наскільки процеси відповідають природним (ідеальним) законам духовного, психічного і фізичного буття людини. Чим вища ця відповідність, тим вища якість самоорганізації. Природні (надлюдські) закони-реальності буття, за Е. Трифоновим, виступають як точки відліку при оцінці результатів самоорганізації людини. Така оцінка абсолютно необхідна в майбутній організації. Звідси, знання цих законів, їх визнання і сповідування — необхідна умова ефективної індивідуальної самоорганізації [6].

Автори Ю. Завалевський, Ю. Прокопович, В. Сагарда зазначають, що самоорганізація особистості відбувається за рахунок впливу групи внутрішніх факторів.

Самоорганізація, у широкому розумінні цього поняття, — природна здатність будь-якої біологічної системи самостійно підтримувати, відроджувати та вдосконалювати рівень своєї організації при зміні умов взаємодії з оточуючим середовищем. Сутність процесу самоорганізації людини полягає у формуванні нових функціональних мозкових систем (стійких рефлекторних новоутворень), які забезпечують розвиток і компенсацію потрібних особистості здібностей та вмінь шляхом само-

пізнання, самонавчання, самовиховання. Соціальна самоорганізація особистості має вирішальний вплив на становлення світогляду й морально-естетичних переконань людини.

Найсприятливішим стартовим періодом навчання людини самоорганізації, на думку М. Аверіна [3], є дитинство та ранній підлітковий вік, коли дитина найбільш сензитивна до виховного впливу дорослих через наслідування та ідентифікацію, її ігрової та навчальної діяльності. Проте на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства в системі вищої освіти залишається проблема недостатньо сформованих умінь самоорганізації випускників загальноосвітніх навчальних закладів.

Дані показники зменшують ефективність навчання у вищих навчальних закладах. Не володіючи загальними вміннями самоорганізації (самостійності, швидкості прийняття рішень, почуттям обов'язку та ін.), студент гірше засвоює навчальний матеріал. Адже в умовах великої кількості профільних предметів, що вивчають майбутні вчителі музики, дуже легко втратити орієнтири у навчанні. Студент, що потрапляє у вищий навчальний заклад мистецького напрямку, легко губиться і після декількох невдалих спроб встигнути все і одразу полишає це прагнення і зосереджує свою увагу, найчастіше, на конкретних дисциплінах (наприклад, виконавській діяльності або ж теоретико-методичній підготовці). Іноді студент взагалі втрачає бажання вчитися і починає «пливти за течією».

Переважаюча більшість педагогів-науковців і освітян-практиків зазначають, що підготовка фахівців у будь-якій сфері, а в мистецькій зокрема, має здійснюватися на новій концептуальній основі в рамках компетентнісного підходу.

Визначальними категоріями компетентнісного підходу в освіті є поняття компетенції та компетентності, які в педагогічній науці плідно розробляються і різнобічно розглядаються, проте поки не мають однозначного змісту і визначення.

М. Головань, узагальнюючи відомості про тлумачення цих понять, визначив, що компетенція — деяка відчужена, наперед задана вимога до підготовки особи (властивості або якості, потенційні здатності особи) щодо знань та досвіду діяльності у певній сфері; в той час, як компетентність — це володіння компетенцією, що виявляється в ефективній діяльності, й включає особисте ставлення до предмета і продукту діяльності. Компетентність — це інтегративне утворення особистості, що інтегрує в собі знання, вміння, навички, досвід і особистісні властивості, які обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмета і результату діяльності [2, 29—30].

Порівнюючи поняття «компетентність» та «професійна самоорганізація», очевидним стає спорідненість їхніх характеристик. Це законо- мірно, адже компетентність тісно пов'язана із самоорганізацією. Серед компонентів професійної компетентності, за А. Марковою, є особистісний (володіння прийомами особистісного самовираження та самороз- витку засобами протистояння професійним деформаціям особистості) та індивідуальний (володіння прийомами самореалізації і розвитку ін- дивідуальності у межах професії, готовність до професійного зростання, вміння раціонально організувати свою працю без перевантажень) ком- поненти. Визначення їхньої сутності підтверджує, що логічне поєднання термінів «компетентність» та «професійна самоорганізація» є дієвою основою для розвитку творчої та активної особистості майбутнього фа- хівця у будь-якій галузі освіти і, насамперед, у сфері музичної профе- сійної освіти.

У результаті аналізу наукових джерел нами сформульовано визна- чення поняття «компетентність професійної самоорганізації» як інте- гральної особистісної якості, яка дозволяє успішно вирішувати профе- сійно-педагогічні проблеми, що виникають у процесі навчання; здійснювати свідому роботу зі самовдосконалення з метою всебічного та систематичного професійного розвитку; вирішувати поставлені перед собою цілі, завдання та підвищувати рівень власного професіоналізму.

Таким чином, у цій статті визначено, що в процесі фахової підго- товки майбутнього вчителя музики в умовах вивчення значної кількості профільних дисциплін великого значення набуває формування у нього компетентності професійної самоорганізації.

ДЖЕРЕЛА

1. Арюткин В. Б. Формирование способности к самоорганизации, само- управлению и саморегуляции у будущего музыканта-педагога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая пе- дагогика, история педагогики и образования» / В. Б. Арюткин. — Казань, 1998. — 24 с.
2. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія до- свіду / М. С. Головань // Вища освіта України. — 2008. — № 3. — 23–30 с.
3. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: [науково-методич- ний збірник] / ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор), та ін.]. — К. : Контекст, 2000. — 336 с.
4. Кубенко І. М. Що таке компетентність і як її розуміють в освіті / І. М. Кубенко // Теорія та методика управління освітою. — 2010. — № 1. — 13 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tme.umo.edu.ua/docs/Dod/1_2010/kubenko.pdf

5. Лобова Л. Г. Педагогическое воздействие на процессы самоорганизации внутренних ресурсов студентов при работе над музыкальным произведением : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Л. Г. Лобова. — Липецк, 2001. — 4—10 с.
6. Трифонов Е. В. Пневмапсихосоматология человека: русско-англо-русская энциклопедия / Е. В. Трифонов — [14-е изд.]. — Санкт-Петербург, Россия. — 2011. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.tryphonov.ru/tryphonov1/terms1/sforg.htm>
7. Хуторской А. К. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. К. Хуторской // Народное образование. — 2003. — №2. — 48—54 с.
8. Цыпин Г. М. Основному и главному в искусстве научить нельзя. Можно только научиться // Методологические проблемы музыкальной педагогики : матер. Межреспубл. науч.-практ. конф. — М. : МПГУ им. В. И. Ленина. — 1991. — 24—27 с.

Проанализировано состояние изученности в научной литературе проблемы формирования умений самоорганизации будущих учителей музыки. Выяснено определения понятий профессиональной самоорганизации и компетентности личности. Сформулированы определения понятия «компетентность профессиональной самоорганизации». Раскрыта взаимозависимость особенностей процесса профессиональной подготовки будущих учителей музыки и наличия у них умений профессиональной самоорганизации.

Ключевые слова: профессиональная самоорганизация, компетентность, будущий учитель музыки, компетентностный подход в образовании.

The state of knowledge in the scientific literature, the problem of self-forming abilities of future teachers of music. Clarified the definitions of professional competence and self-identity. Formulated a definition of «professional competence of self-organization» Revealed the interdependence of the features of the process of training future music teachers, and whether they have the professional skills of self-organization.

Key words: professional self-organization, competence, the future teacher of music, competence approach in education.